

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 14 Sayı: 76 Şubat 2021 & Volume: 14 Issue: 76 February 2021
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

TÜRK-İNGİLİZ İLİŞKİLERİ ÇERÇEVESİNDE BİR ÖRNEK OLAY: KUŞADASI KANAPIÇE KOYU HADİSESİ 1934

AN EXAMPLE EVENT IN THE CONTEXT OF TURKISH-ENGLISH RELATIONS: A CASE OF KUŞADASI KANAPIÇE BAY 1934

Beral ALACI*
Melih AKDENİZ**

Öz

Cumhuriyet'in ilk yıllarında İzmir sınırları içerisinde bulunan Kuşadası ilçesine bağlı Kanapıçe Koyu, coğrafi olarak Sisam adasının karşısında yer alan, Karaburun'a da yakın mesafede bulunan küçük bir koydur. Kuşadası'nın Anadolu'nun içlerine kadar giden Gediz, Büyük Menderes ve Küçük Menderes adlı üç büyük vadiye yol vermesi açısından taşıdığı stratejik önem Kanapıçe koyunu da önemli hale getirmektedir. Jeopolitik açıdan büyük önem taşıyan bir mevkide yer alan Kanapıçe koyunda 14 Temmuz 1934 tarihinde Türkiye ile İngiltere'yi karşı karşıya getirecek bir olay yaşanmıştır. İngiliz donanma gemilerinden birine ait olan bir yelkenlinin Türk kıyılarına doğru yaklaşması ve Türk güvenlik kuvvetleri tarafından yelkenliye ateş açılması hadisenin çıkış noktası olmuştur.

Küçük çaplı olarak başlayıp önce Ege ve sonra da tüm Türkiye için önemli bir hal alan olaya dair detaylar bu bildiriye arşiv belgeleri, araştırma eserler ve dönemin gazeteleri ışığında aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, İngiltere, Kriz, Kuşadası, Kanapıçe.

Abstract

In the first years of the Republic, Kanapıçe Cove, which is connected to Kuşadası district of İzmir, is a small settlement located geographically opposite to the island of Sisam and close to Karaburun. The strategic importance of Kuşadası in terms of three major roads leading to Anatolia, Gediz, Büyük Menderes and Küçük Menderes, makes Kanapıçe Cove important too. Located at a position of great importance in geopolitical point of view, Kanapıçe Cove has experienced an event that will confront England with Turkey on July 14, 1934. The arrival of a sailboat belonging to one of the British naval vessels towards the Turkish coast and the fire over the sailboat by the Turkish security forces was the beginning of the events.

The details of this event, which started as a small-scale case and got very high importance for firstly Aegean side and then the whole Turkey, are tried to be illuminated in the light of research works, newspapers of the era and the archive files in this paper.

Keywords: Turkey, England, Crisis, Kusadasi, Kanapice.

* Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Demokrasi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Orcid: 0000-0002-9339-0903, beralalaci@hotmail.com

** Dr. Öğr. Üyesi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Salihli Meslek Yüksekokulu, Orcid: 0000-0002-4379-5371, melihakdeniz@hotmail.com

Giriş

Resmi olarak ilk kez on altıncı yüzyılın ikinci yarısında başlayan Türk-İngiliz ilişkileri tarihsel olarak incelendiğinde Selçuklular dönemine kadar uzanmaktadır (Karaca, 2020, 11). Yıllar içerisinde yaşanan mücadelelerle şekillenen ilişkiler Osmanlı Devleti zamanında resmi ilişkiler haline gelmiş, karşılıklı ticari faaliyetler gelişmeye başlamıştır¹. Dönem dönem inişler gösterse de iki ülke arasında 1793'te Osmanlı Devleti'nin ilk daimi elçisinin İngiltere'ye gönderilmesi ile iyice pekişen ilişkiler, 19. Yüzyılın ilk yarısı ile birlikte şekil değiştirmiştir. İngiltere'nin 1821 yılındaki Mora İsyanına destek vermesi ve Yunan bağımsızlığından yana bir tavır sergilemesi, 1836 yılında yaşanan William Churchill olayı (İpek, 1995, 661-713) gibi olaylar ilişkilerin gerilmesine yol açsa da çıkan kriz atlatılacak, imzalanan ticaret antlaşması (Kütükoğlu, 1985, 53) ve Tanzimat Fermanı'nın ilanı iki ülke arasındaki buzların çözülmesine yol açacaktır (Karal, 1988, 190). Ancak 1870'lerden itibaren İngiltere'nin politika değiştirdiği görülür. Avrupa'da kendisi için bir tehdit olarak gördüğü Almanya'ya karşı müttefik olarak Rusya ile yakınlaşmaya başlayan İngiltere, bölgedeki menfaatleri çerçevesinde Osmanlı Devleti'ni koruma politikasını terk eder. 93 Harbi sonrasında İngiltere'nin karşıt politikası iyice belirginleşmiştir (Karaca, 2020, 19-23). Bu süreci peş peşe gelen savaşlar takip etmiş, dünya savaşında iki devlet karşıt gruplarda birbiri ile savaşmıştır.

1. Atatürk Dönemi Türk-İngiliz İlişkileri

Dört yıl boyunca İngiltere ve Osmanlı Devleti'nin karşıt saflarda mücadelesine tanıklık eden I. Dünya Savaşı 1918'de biter. İttifak Devletlerinin yenilgisi Osmanlı Devleti'nin de siyasi ömrünü tamamlaması anlamındadır. Savaşın bitiminden sonra İtilaf Devletleri, İttifak grubundaki tüm devletlere ağır antlaşmalar imzalatılarak savaşın tekrarlanmasının, düşmanlarının tekrar toparlanmalarının önüne geçmek istemişlerdir. Bir başka ifade ile galipler mağluplara karşı olan üstünlüklerini savaş sonrası düzenin şekillendirilmesi safhasında da gösteriyorlardı. Mağlup devletlerin yapacağı tek şey önlerine konan anlaşma metinlerini imzalamaktı. Bu süreçte Osmanlı Devleti'nin payına Mondros Mütarekesi düşer. 30 Ekim 1918 tarihli anlaşma uyarınca Anadolu'da işgal faaliyetleri başlar (Gönlübol-Sar, 1997, 3). İngiltere de artık emperyalist politikasının meyvelerini toplamak için Anadolu topraklarındadır. İlk aşamada stratejik olarak büyük önem taşıyan Musul ile ilgili faaliyetlere başlayan İngiltere, öncelikle Musul'un anlaşma uyarınca Türk askerlerinden temizlenmesini isteyecek, sonrasında da buraya egemen olmanın yollarını aramaya devam edecektir. Ocak 1919'da Paris'te toplanan Barış Konferansı'nın temel konusu; savaş sonrası milletlerarası alandaki yeni düzenlemeler ve Avrupa'nın geleceğinin kararlaştırılmasıdır. Bu konferansta sadece yenilen devletlere karşı değil, galip devletler birbirlerine karşı da bir mücadele sergiliyor ve savaş sonrası düzende kendilerine daha fazla pay çıkarmanın yollarını arıyordu. İngiltere de bu devletler içerisinde başı çekiyor, kendisinin elde edemediği yerlerde de kontrolünü elinde tutabileceği Yunanistan'ı destekliyordu. İngiltere'nin bu açık desteği Yunanistan'ın Mayıs 1919'da İzmir'i işgal etmesine yol açacak olan kararın Paris Barış Konferansı'nda kabul edilmesine neden oldu. Bu yolla İngiltere Doğu Akdeniz'de doğrudan olmasa da bir denetim mekanizması kurmuş oluyordu (Kırkpınar, 2004, 192).

Türk-İngiliz ilişkileri 1921 sonrasında nispi yumuşama olarak adlandırılabilir bir miktar ılımlı hale gelse de Millî Mücadele dönemi boyunca genellikle aynı tutumu sürdüren İngiltere'de, savaşın bitiminden sonra yaşadığı hükümet değişikliği ile Yakındoğu politikasında farklılaşmalar meydana geldi (Gökay, 1998, 188-189). Tüm bu farklılaşmalara rağmen 22 Kasım 1922'de başlayan Lozan Barış Konferansı öncesinde İngiliz temsilci Lord Curzon müttefikler arasında Türkiye'ye karşı diplomatik bir birlik oluşturarak; Boğazlar, Türklerin Meriç'in batısına geçmemesi, Ege Adaları'nın Yunanistan ve İtalya'da kalması gibi konularda görüş birliği ile konferansa katılmalarını sağlamıştır. Konferans sırasında İngiltere'nin hususiyetle üzerinde durduğu konu ise Boğazların statüsü ile Musul meselesi olmuş ve İngiltere diğer devletler içerisinde "en tatmin edilmezi" olarak öne çıkmıştır (Gönlübol-Sar, 1997, 51). Bu nedenle de konferansın en çetin ve uzun tartışmaları İngiltere'nin üzerinde önemle durduğu bu iki konu

¹ "İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu ile gerçekleştirdiği resmî ilişkileri, 1581 yılında ruhsat alarak faaliyetlerine başlayan Levant Company'nin yaptığı ticari faaliyetler etrafında şekillendi. Bu ticari ilişkiler 1699 yılına kadar sorunsuz devam etti. 1620-1683 yılları arasında iki ülkenin ticari ilişkileri en parlak dönemini yaşadı. Osmanlı Devleti'nin 1683 Viyana Kuşatmasından sonra Avusturya, Rusya, Polonya ve Venedik'in oluşturduğu Kutsal İttifak karşısında yapmış olduğu savaşın sona erdirilmesinde İngiltere'nin arabulucu bir rol oynamaya başlaması ve sonrasında Karlofça Anlaşması'nın imzalanmasıyla iki ülke arasındaki ilişkiler farklı bir boyuta taşındı." (Karaca, 2020, 15)

üzerinde şekillenmiştir. Neticede Musul meselesi Lozan'da çözüme kavuşamazken, Boğazlar konusunda bir karara varılmıştır². Alınan karar ile ““Boğazlar” genel terimi altında toplanan Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi ve İstanbul Boğazı'nda deniz ve hava yoluyla transit geçiş ve seyrüseferin serbest olduğu ilkesi” kabul edilmiş; Türkiye Boğazlar üzerinde “tam kontrol” sağlamamakla birlikte “egemenliği ve bağımsızlığı üzerine konulan tehditlerin birçoğunu kaldırmaya muvaffak” olmuştur. (Gönlübol-Sar,1997, 58) Öte yandan adalar mevzusunda da İngiltere ile Türkiye arasında konu olan önemli başlıklar olmuş, Kıbrıs tamamen İngilizlerin egemenliğine girmiştir (Erçakıca, 2020, 109). Türkiye Lozan Barış Antlaşması'nın 16. maddesine göre anlaşmada belirlenen haklar dışında “adalar üzerinde bulunan haklarından vazgeçmiştir” ancak adaların geleceğinin ilgililerce düzenleneceği bilgisi maddede yer almış bu da “madde ile Türkiye'nin Kıbrıs adasının geleceği konusunda söz hakkı bulunan ilgililerden biri olduğunu belirttiği” şeklinde yorumlanmıştır(Erçakıca, 2020, 109). Ayrıca Lozan Barış Antlaşması ile denizlerdeki hakimiyet alanı da belirlenmiştir. Anlaşmanın altıncı maddesinde yer alan “...deniz sınırları kıyudan üç milden aşağı uzaklıktaki ada ve adacıkları kapsar” hükmü ile taraf devletlerin deniz sınırları netleştirilmiştir³.

Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasının ardından oluşan “sulh” ortamında da yine Türkiye'ye karşı faaliyetlerde bulunmaya devam eden devletlerin başında İngiltere geliyordu.

“...İsteksiz olarak Lozan Antlaşması'nı imzalayan İngiltere, bu antlaşmayı Türkiye üzerindeki emelleri açısından bir son olarak görmüyordu. Büyük Britanya İmparatorluğu, her ne kadar kendini değil müttefiklerini Türk zaferi konusunda sorumlu tutsa da yenilmiş; Türk politikasının gözü pek uygulayıcısı Lloyd George'un başbakanlığı da sona ermişti. Ama yine de İngiltere yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti üzerindeki etki alanı yaratma çabalarını sona erdirmemiş, sadece yöntem değiştirmişti. İngiltere bu yüzden bir yandan Türkiye'deki gelişmeleri dikkatle izliyor, bir yandan da Türkiye'nin dış dünya ile olan ilişkilerini gözetim altında tutuyordu.” (Boyar,2014, 1160)

Lozan sonrası Türk-İngiliz ilişkilerinde belirleyici rol oynayan husus Musul meselesi olmuş, bu meselenin 1926 yılında imzalanan antlaşma (Soysal,2000, 304-320) ile çözümlenmesinin ardından iki devlet arasındaki ilişkiler normalleşme boyutuna geçmiş ancak iki devletin arasının “soğuk” olduğu gözlemlenmiştir. Bu mesafeli tavır 1929 yılındaki bir ziyaret ile yerini yakınlaşmaya bırakmıştır. Bir İngiliz filusunun 1929 yılında İstanbul'u resmen ziyaret etmesi ve peşi sıra filo kumandanı ile İngiliz elçisinin Ankara'da Mustafa Kemal Paşa'yı ziyaret etmesi iki devlet arasında yeni ve “nispeten samimi” bir münasebetin başlaması için başlangıç olmuştur (Gönlübol-Sar,1997, 84).

1929 yılı tüm dünyayı etkisi altına alan bir ekonomik buhran, Türkiye'nin 1932'de Milletler Cemiyeti'ne girmesi gibi olaylarla şekillenen ilişkiler; 1930'lu yılların ortalarına doğru revizyonist ülkelerin I. Dünya Savaşı sonrası düzeni değiştirmek için hareketlenmeye başlaması ile yeni bir form almıştır. Tüm bu gelişmeler 1930'ların da en az bir önceki on yıl kadar hareketli geçeceğinin habercileri olmuş, tarih arenasını ikinci bir dünya savaşı yazmaya doğru hızla ilerlemiştir. Bu süreçte yaşanan küçük ama etkili bir olay günlerce hem Türk hem İngiliz basınında yer almış, iki devleti yine bir başlık altında toplamıştır.

2. Kuşadası Kanapçe Koyu Olayı (Dipburun Hadisesi)

Günümüzde Aydın iline bağlı bir sahil ilçesi olan Kuşadası, Cumhuriyet'in ilk yıllarında İzmir'e bağlı bir ilçe durumundadır. On yedi köy, üç nahiyeden oluşan ve 17.029 kişilik nüfusa sahip olan Kuşadası 1957 yılında yapılan düzenleme ile İzmir'den ayrılıp Aydın'a bağlanır (Emekli,2001, 53; Sayım, 1935, 7).

² Boğazların Tabii Olacağı Usule Dair Mukavelename Madde 1 “Tarafeyni Âliyeyni âkideyn aşağıda “Boğazlar” tabiri umumîsile beyan edilen Çanakkale boğazı ve Marmara denizi ve Karadeniz boğazında denizde ve havada serbestii mürrur ve serbestii seyrü sefer esasını tasdik ve ilân etmek hususunda müttefikulefkârdır.”

Madde 2 “Boğazlardan harp ve sulh zamanlarında sefaini ticariyei bahriye ve havaiyenin ve sefaini harbiyei bahriye ve havaiyenin mürruru seyrü seferi badezin merbut Lahika ahkâmına teofikan tanzim edilecektir.” (Düstur,1931, 134; Soysal,1965, 100)

³ “MADDE 6 – Bir nehir veya ırmağın sahillerile tayin olunmayıpta mecralarile tayin edilen hududa gelince işbu Muahedenamede tarifâtında istimal edilen (Cours) mecra ve (Chenal) kanal tabirleri bir taraftan seyrü sefere gayri müsait olan nehirlerde su mecrasının veyahut başlıca kolunun, diğer taraftan seyrü sefere müsait olan nehirlerde başlıca seyrü sefer kanalının mutavassıt hattı manasını ifade eder . Maahaza hattı hududun muhtemel olan tebeddülatında hattı mezkûrun bu suretle tayin edilen mecra veya kanalı mı takip edeceğini veyahut mezkûr mecra veya kanalın işbu Muahedede meokii mer'iyete vaz'edildiği ande haiz bulunduğu vaziyette mi sureti kat'iyede tayin edileceğini tasrih etmek tahtiti hudut Komisyonuna ait olacaktır. İşbu Muahedede hilâfına bir hükûm olmadıkça, hududu bahriye, sahilden üç milden dun mesafede kâin ada ve adacıkları ihtiva eder.” (Düstur,1931, 22-23)

Kanapıçe de Dilek Yarımadası Milli Parkı'nın en ucunda yer alan Yunanistan'ın Sisam Adasına en yakın koyu olarak bilinen ve günümüzde Dipburnu olarak adlandırılan koyun adıdır. Ege Denizi kıyısındaki bu koyda 1934 yılının temmuz ayında yaşanan ve 17 Temmuz 1934 tarihinde gazetelere yansıyan bir olay basınının gündemini bir süre Kuşadası sahillerine çevirmiştir. Gerek olayın tarafları gerekse dönemin hassas politik dengeleri göz önüne alındığında konu önem arz etmektedir.

Olayın gerçekleştiği tarih 14 Temmuz'dur ancak Türk basınının ilk aşamada konuyla alakalı kaynağı olan Reuters Ajansı haberi 16 Temmuz'da geçmiş, Anadolu Ajansı da bu haberi Türk gazetelerine servis etmiştir.

Olayın gelişimi de aslında oldukça ilginç bir çizgide ilerlemiştir. O günlerde Yunanistan'ın Sisam adasında ziyaret amaçlı bulunan HMS Devonshire gemisine bağlı üç subay, büyük bir ihtimalle bölgede gezi amaçlı küçük bir yelkenli sandal ile denize açılmıştır. Ancak Sisam'ın hemen karşı kıyısında bulunan Türk topraklarına fazla yaklaşmış olduklarından sahil güvenliği ile görevli nöbetçilerimizin şiddetli ateşi ile karşılaşmışlardır. Olayda cerrah teğmen J. W. Robinson vurularak sandaldan düşmüş, bir diğer Teğmen Maunsell ise kolundan hafif şekilde yaralanmıştır. Sandaldan düşen Robinson'un ilk aşamada cesedi bulunamamıştır (Hakimiyeti Milliye, 17 Temmuz 1934; Türk Sözü, 18 Temmuz 1934). Konuya ilişkin ilk haberler bu yönde olmakla birlikte olayın araştırıldığı da anlaşılmaktadır.

Yaşanan bu olayın Anadolu Ajansı tarafından yapılan açıklaması ise biraz daha teferruatlı olduğundan daha aydınlatıcıdır. Buna göre; 14 Temmuz 1934 günü, Kuşadası'nın 30 km kadar güneyinde bulunan Dipburnu önlerine yanaşan sandalın içinde çıplak bir şekilde bulunan kimliği belirsiz üç kişinin sahillerimize yanaşması doğal olarak sahil güvenliği ile alakalı nöbetçilerin dikkatini çekmiş, bunların durdurulması için nöbetçiler tarafından "Dur!" ihtarı yapılmıştır (Cumhuriyet, 17 Temmuz 1934; Son Posta, 17 Temmuz 1934; Vakit, 17 Temmuz 1934). Ancak şahıslar yapılan ihtar uymayarak kaçmaya teşebbüs ettikleri için önce havaya uyarı ateşi açılmıştır. O an için Türk muhafızları açısından kimlikleri meçhul olan İngiliz subayları bu ikaza da uymayınca üzerlerine ateş açılmak zorunda kalmıştır. İlk ateş sırasında sandaldan bir kişinin düştüğü görülmüş, bu kişinin ölen Robinson olduğu sonradan anlaşılmıştır. Açılan ateşe rağmen yelkenli durmayarak kaçmıştır. Olayı takiben bu kez bir motorlu teknenin kıyılarıma yanaştığı, bunun cesedi aramak için çalışmakta olduğu anlaşılırken, ceset bulma çalışmasına Türk sahil güvenlik motorları da katılmıştır (Cumhuriyet, 17 Temmuz 1934; Hakimiyeti Milliye, 17 Temmuz 1934; Milli Birlik, 17 Temmuz 1934). Böylece olay aydınlanmıştır. Sisam'da demirli bulunan HMS Devonshire'in üç subayı sahillerimize fazlaca yaklaşmış, açılan ateş sonucu da biri vurularak denize düşmüş, biri de yaralanmıştır. Denize düşen Teğmen Robinson'un cesedi yapılan aramalarda bulunamamıştır.

Olayla alakalı olarak Türkiye'nin Londra'daki Büyükelçisine keyfiyet bildirilmiş, gerekli malumat da verilmiştir. Türk Büyükelçiye hükümet tarafından İngiliz hükümetine iletilmesi için verilen mesajda; her ne kadar sahil güvenlik muhafızlarımızın bu hareketi tamamen kanunlara uygun olsa da olayda bir kişinin ölümü bir kişinin de yaralanmasının büyük üzüntü yarattığı üzerinde durulmuştur (Akşam, 17 Temmuz 1934; Milliyet, 17 Temmuz 1934; Türk Dili, 18 Temmuz 1934).

Olayın hemen ertesi günü Avam Kamarası'nda sorulan bir soru üzerine açıklamada bulunan İngiliz Dışişleri Bakanı Sir John Simon; olay sonrası Denizcilik Bakanlığı tarafından yapılmış olan açıklamanın doyurucu olduğunu ve herhangi başka bir izahata gerek olmadığını belirtmiştir. Bakan, sözlerinin devamında;

"Bu sandal Sisam adası karşısında Türk arazisine 100 metre kadar yaklaştığı zaman askerler meydana çıkmış ve sandala uzaklaşması için işaret etmişlerdir. Sandal yoluna devam ettiğinden askerler ateş ederek mülazım Robinson'u öldürmüşlerdir. Hadiseyi öğrenir öğrenmez Türkiye büyükelçisini davet ederek hadisenin vahameti üzerine nazarı dikkatini celbettim. Türkiye büyükelçisi hükümetine hemen bir telgraf çekmeyi vadedmiş ve İngiltere'nin Türkiye'deki büyükelçisi de Türk hükümeti ile görüşmek için talimat almıştır"

derken aslında yelkenlinin sahillerimize ne denli yaklaştığını da açıklamaktadır. Konu Avam Kamarası'nda tartışılmaya devam etmiş, konuyla ilgili bir başka soruya cevap veren İngiliz Dışişleri Bakanı; sandalın memnu muntıkada bulunmadığı iddiası hakkında kesin bir bilgi sahibi olmadığından bu konuda izahat veremeyeceğini belirtmiştir. Konuşmasının devamında kazazedelerin ailelerine yönelik mesajına Avam Kamarası'nın da iştirak edeceğini umduğunu belirtmiştir (Akşam, 18 Temmuz 1934; Cumhuriyet, 18 Temmuz 1934; Hakimiyeti Milliye, 18 Temmuz 1934; Milliyet, 18 Temmuz 1934; Son Posta, 18 Temmuz 1934; Vakit, 18 Temmuz 1934; Türk Dili, 19 Temmuz 1934; Türk Sözü, 19 Temmuz 1934).

Olayın gerçekleştiği bölgenin Yunanistan'a bağlı Sisam'a olan yakınlığı ve Devonshire'in o günlerde adada bulunuyor oluşu Yunan basınının dikkatini de bölgeye yöneltmiştir. Yunan gazeteleri Sisam açıklarındaki olayı sayfalarına taşırken, Sisam valisi ile Sisam liman reisinin hükümetlerine olayla alakalı

mufassal raporlar gönderildiği bildirilmiştir (Cumhuriyet, 18 Temmuz 1934). Olaya Yunanistan'ın ilgisi yoğun olduğu gibi Türkiye'de yaşayan Rumlar da dikkatlerini heyecan uyandıran bu hadiseye vermiştir. İstanbul'da yayınlanan Yunanca gazetelerin de durumu baş sayfalarına taşıdıklarını görürüz. Bununla birlikte haber kaynakları Türkçe basınla aynı olduğundan (Anadolu Ajansı ve Reuters) haber içeriklerinde yoğun değişikliklere rastlanmamaktadır⁴.

Konuyla alakalı olarak iki ülke sefirleri izahat girişimlerinde bulunmaya başlamıştır. İngiliz Dışişleri Bakanı'nun açıklamasından anlaşılacağı üzere Londra'daki Türk sefiri konu ile alakalı olarak girişimlere başlamıştır. Aynı şekilde İstanbul'da bulunan İngiliz sefiri Percy Loren de konuyla alakalı olarak önce Türk Dışişleri Bakanı ile telefonda görüşmüş ardından hızlıca Ankara'ya hareket etmiştir (Akşam, 18 Temmuz 1934; Cumhuriyet, 18 Temmuz 1934; Vakit, 19 Temmuz 1934; Δημοκρατία, 19 Ιουλίου 1934; Dimokratya, 19 İüliu 1934).

Olayın üzerinden sis perdesi kalkarken, resmî açıklama çerçevesinde araştırma heyeti kurulması yoluna gidilmiştir. Aslında olayın bir kaza neticesinde vuku bulduğu açıktır. Ancak işin içinde ölü ve yaralı İngiliz subaylarının oluşu olayın tartışılmasını da beraberinde getirmiştir.

İngilizlerin sahile yaklaştıkları bölgenin kıyı kaçakçılığının sık yaşandığı bir muntika olması elbette ki acı bir tesadüf olmuştur. Kaçakçılığa karşı teyakkuzda olan Türk muhafızların da temas ettikleri kişilerin İngiliz askerleri olduğuna işaret eden hiçbir delil görememiş oldukları da aşıkardır. Elbette ki olaydaki asıl mesele iki tarafın kamuoylarında durumun yanlış anlaşılmasına sebebiyet vermeden çözülmesi olmuştur.

Bu arada Ankara'da İngiliz büyükelçi Sir Percy Lorraine'i kabul eden dönemin Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, büyükelçi ile yapmış olduğu mülakatta kaza hadisesi yüzünden memlekette hissedilen samimi üzüntüyü ifade etmiş ve iki taraf memurlarından oluşacak bir tahkik heyetinin olayı daha iyi aydınlatacağını belirtmiştir. Bu mülakatın karşılıklı samimiyet ve iyi niyet çerçevesinde gerçekleştiği açıklanırken, iki tarafın da olayın kaza sonucu olduğu ve bunun da yapılacak olan inceleme sonucunda muhakkak ortaya çıkacağını düşündüğü aktarılmaktadır (Cumhuriyet, 19 Temmuz 1934; Hakimiyeti Milliye, 19 Temmuz 1934; Milliyet, 19 Temmuz 1934). İki ülke arasında gelişmekte olan dostane ilişkilerin bu üzücü kaza sebebiyle aksamasından duyulan endişe diplomatların açıklamalarından da sezilebilmektedir. Bununla beraber ölen İngiliz subayının cesedinin bulunması için de çalışmalar genişletilmiştir. Bölgeye araştırma için gelen İngiliz filosu, Amiral Ficher komutasında bulunmakta ve ilk aşamada cesedin aranmasına London gemisi ve bir torpido muhribi katılmaktadır. Ancak ilk günkü aramalar sonuç vermeyince İngiliz gemileri Sisam'daki limana geri dönmüştür (Milli Birlik, 19 Temmuz 1934). Bölgeye gelen İngiliz filosu doğal olarak yeni hadiseler meydana vermemek adına Türk yetkililerden Robinson'un naaşını aramak için izin istemiştir. Bu müsaade verilmiş ve araştırmalar başlamıştır. Haberi ilgi çekici hale getiren bir detayı da belirtmemiz gerekir. Zira bu haberin satır arasında bölgedeki limanlara on iki İngiliz savaş gemisinin demirlediği belirtilmektedir⁵. Bu elbette İngilizlerin sadece ölen subaylarının naaşını aramaya gelmedikleri gibi bir kanaat oluşturmuşsa da (Türk Dili, 20 Temmuz 1934) gemiler aslında naaşı aramaya yardımcı olmak için gelmişlerdir. Her ne kadar iki tarafın diplomatları olayın büyümesini engellemek üzere mekik dokusalar da durumun neticeleneceği halin istenmeyen birtakım gelişmeler meydana getirmesinden de çekinildiği açıktır. Zira diplomasi yolunda gerçekleştirilen görüşmeler ve yapılan açıklamalar yumuşak olsa da aynı günlerde dönemin Milli Savunma Bakanı Zekai Bey'in Çeşme'ye geçmek üzere İzmir'e gitmesi, Türk tarafının olayı ne denli ciddiye aldığına da bir göstergesidir (Cumhuriyet, 19 Temmuz 1934).

Bununla beraber olayın iki hükümet tarafından da sakin bir şekilde ele alındığını belirtmemiz gerekmektedir. Yapılan tahkikat neticesinde bir İngiliz subayının hayatını kaybettiği üzücü olayın tamamen karşılıklı iletişim eksikliği neticesinde meydana geldiği, herhangi bir art niyetin bulunmadığı bir kaza olduğu da ortaya çıkmıştır. Olayın kaza olarak kabulünden sonra donanmalarda adet olduğu üzere ölen

⁴ “Ev Επεισόδιον Παρά την Έφεσον/Απόλεια Άγγλου Αξιωματικού”, *Απογευματινή*, 17 Ιουλίου 1934 (“En Episodion Para tin Efeson/Apolia Anglu Aksiomatiku”, *Απογευματινή*, 17 İüliu 1934); “Επεισόδιον εις Έφεσον/Εις Αγγλος Αξιωματικός Απολέσθη και εις Ετραυματίσθη”, *Δημοκρατία*, 18 Ιουλίου 1934 (“Episodion is Efeson/İs Anglos Aksiomatikos Apolesthi ke is Etravmatisthi”, *Dimokratya*, 18 İüliu 1934).

⁵ “Dipburnu Hadisesi/Bir Tahkik Heyeti Teşkili Teklif Edildi”, *Akşam*, 19 Temmuz 1934; “İngiliz Zabitanın Cesedi Aranıyor”, *Milli Birlik*, 19 Temmuz 1934; “Muhtelit Bir Tetkik Heyetinin Teşkili İsteniyor”, *Milliyet*, 19 Temmuz 1934; “İngiliz Bahriyelisinin Müessif Ölümü/Müşterek Bir Heyetin Tahkikat Yapması Muhtemeldir”, *Son Posta*, 19 Temmuz 1934; “Το Επεισόδιον της Έφεσον/Συνομιλία Τεφίκ Ρουσοδή Βεη-Σερ Πέρσου Λορραίν”, *Δημοκρατία*, 20 Ιουλίου 1934 (“To Episodion tis Efeson/Sinomilya Tefik Rusdu Bey-Ser Persi Loren”, *Dimokratya*, 20 İüliu 1934).

subayın hayatını kaybettiği yerde ruhunun huzur bulması için bir törenin yapılması kararlaştırılmış, bu törene Türk donanmasının da bir gemi ile katılarak denize bir çelenk bırakması uygun bulunmuştur. İki dost ülke arasındaki ilişkilerin devamına uygun şekilde gerçekleştirilmesi planlanan bu tören sonunda da olay kapanmış addedilecektir (Akşam, 20 Temmuz 1934; Hakimiyeti Milliye, 20 Temmuz 1934; Milliyet, 20 Temmuz 1934; Milli Birlik, 21 Temmuz 1934; Türk Dili, 22 Temmuz 1934; Türk Sözü, 22 Temmuz 1934). Böylece iki tarafın da iyi niyetli yaklaşımı sayesinde olay ülkeler arasında büyük bir kriz yaratmadan kapanmıştır.

Durumun sakinleşmesini takiben Türk basınına yansıyan bazı yorumlar, iki ülke arasındaki dostluğa atıfta bulunmakta, özellikle Musul meselesinin hallini müteakip yukarı doğru bir ivme kazanan Türk-İngiliz ilişkilerinin takdire şayan bir şekilde geliştiği yönündedir. Bu iyi ilişki sayesinde belki de kriz yaratabilecek ölümlü bir hadise karşılıklı iyi niyet göstergeleri ile çözüme kavuşmuştur. Hatta İngiltere, olayın içeriğini anladıktan ve bu olayın Türkiye’de yarattığı üzüntüyü de kavradıktan sonra tahkikatın genişletilmesine dahi gerek duymamıştır (Akşam, 21 Temmuz 1934; Cumhuriyet, 21 Temmuz 1934).

Dipburnu olayının kapanmasını takiben son olarak bir tören düzenlenir. 22 Temmuz sabahı olayın yaşandığı bölgeye gelen İngiliz donanmasına bağlı Queen Elisabeth drednotu ile London ve Devonshire kruvazörleri ve Türk donanmasından Kocatepe muhribi törene iştirak etmiştir. Ölen İngiliz subayı anısına düzenlenen törende; İngiliz gemilerinin yerlerini almasından sonra Kocatepe kaptanının Türk donanması adına denize çelenk bırakılacağını bildiren mektubu bir yüzbaşı tarafından Queen Elisabeth’e götürülmüştür. Yüzbaşığı gemide İngiliz filo komutanı bir amiral karşılayarak, olaydan duyulan derin üzüntü ve samimi ilgiden dolayı teşekkürlerini iletmiştir (Akşam, 22 Temmuz 1934).

Törene saat 9.30’da boru eşliğinde sancakların yarıya indirilmesiyle başlanmış, tüm gemilerdeki subay ve mürettebat beyaz tören elbiseleri ile törende hazır bulunmuşlardır. Dini merasimi takiben havaya üç el ateş edilmiş ve çelenkler denize bırakılmıştır. Üç dakikalık saygı duruşunun ardından Devonshire’daki bando İngiltere milli marşını çalarak töreni bitirmiştir. Törenin bu şekilde tamamlanmasından sonra Devonshire, Kocatepe’ye kırk metre kadar yaklaşarak Türk milli marşını da çalmış, böylece İngiliz donanması tarafından törene katılım dolayısıyla duyulan memnuniyet güzel bir jestle tamamlanmıştır. İngiliz amirali tarafından Kocatepe’ye gönderilen yaveri de amiralin teşekkürlerini iletmiştir. Törene İngiliz ve Türk donanmalarından gemilerin dışında Sisam’dan motorlarla bölgeye gelen pek çok halk da katılmıştır. Yunan siviller töreni müteakip Kocatepe etrafında dolaşarak dostluk mesajları vermişlerdir (Akşam, 22 Temmuz 1934; Cumhuriyet, 22 Temmuz 1934; Hakimiyeti Milliye, 22 Temmuz 1934; Milli Birlik, 22 Temmuz 1934; Milliyet, 22 Temmuz 1934; Vakit, 22 Temmuz 1934; Türk Dili, 23 Temmuz 1934; Türk Sözü, 23 Temmuz 1934). Kocatepe muhribi törendeki görevini ifa ettikten sonra gece geç saatlerde İzmir’e geçmiş ve Cumhuriyet Meydanı karşısında demirlemiştir. Gemi süvarisi İzmir’deki askeri ve mülki yöneticilerle görüşmelerde bulunmuştur (Milli Birlik, 22 Temmuz 1934). Muhribin ve süvarisinin bu ziyaretlerinin olayla ilgili son gelişmelerin aktarılması çerçevesinde gerçekleştirildiği açıktır.

Yunan basınının da konuya alakadar olduğu daha önce belirtilmişti. Aynı cümleden olayın sonuca ulaşmasıyla beraber Yunan kamuoyu da bilgilendirilmiştir. Özellikle İngiltere ve Türkiye’nin uzlaşma politikası güderek bu olayı kazasız bir şekilde atlattığından duyulan memnuniyet Yunan basınına da yansımıştır. İngiltere ile Türkiye’nin doğruluk hislerinden ilham alarak olayı aralarındaki ilişkide en ufak bir şaibeye meydan bırakmayacak şekilde halletmiş olmaları özellikle Atina gazetelerinde sütunlara yansımıştır.⁶ Bununla birlikte diğer gazetelerden farklı bir yorum yapan Elefthros Anthropos gazetesi; bu olayda Atatürk’ün ikinci defa olarak Türkiye’yi oldukça nazik bir durumdan kurtardığını yazmakta ve Atatürk’ün oldukça ileri bir görüşle olayı isabetli bir şekilde analiz ettiğini belirtmektedir. Yunan gazetesinin yorumuna göre Gazi sadece savaş meydanlarında değil dünya siyasetinde de büyük bir liyakat göstermektedir (Milli Birlik, 23 Temmuz 1934).

Bu arada Teğmen Robinson için düzenlenen törenin bir kısım tafsilatı da bir sonraki gün gazete sayfalarına yansımaya devam etmiştir. Bu cümleden, Türk donanma gemisi Kocatepe’nin, ölen İngiliz

⁶ “Dipburnu Hadisesi/Yunan Gazeteleri Meselenin Kapanmasından Memnun”, *Akşam*, 23 Temmuz 1934; “Dipburnu Hadisesi/Yunan Gazetelerinin Yaptıkları Neşriyat”, *Cumhuriyet*, 23 Temmuz 1934; “Dipburnu Hadisesi ve Yunan Gazetelerinin Yazdıkları”, *Milli Birlik*, 23 Temmuz 1934; “Dipburnu Hadisesi/Yunan Gazeteleri Meselenin Kapanmasından Dolayı Memnuniyet İzhar Ediyorlar”, *Milliyet*, 23 Temmuz 1934; “Η Εντύπωσις εις το Εξωτερικόν Σχολία Αθηναϊκού Τύπου”, *Απογευματινή*, 23 Ιουλίου 1934 (“İ Entiposis is to Eksoterikon Sholia Athinayku Tipu”, *Apoγευματινή*, 23 İuliu 1934); “Dipburnu İşİ Etrafında”, *Türk Sözü*, 24 Temmuz 1934.

subayını anmak için denize bıraktığı çelenkte “Türk donanmasının samimi teessürü” ibaresinin yer almış olduğunu da eklemek gerekir (Akşam, 23 Temmuz 1934; Milliyet, 23 Temmuz 1934).

Olayla alakalı son gelişme ise İngiltere’de, Dışişleri Bakanı Sir John Simon’un Avam Kamarası’nda konuya ve Türk-İngiliz ilişkilerine yönelik açıklama yapmasıdır. Bakan Simon;

“17 Temmuz tarihinden beri hadise hakkında alınan mütemmim malumat, bu feci hadisenin acıklı bir suitefehüm neticesi olduğunu göstermektedir. Hadise esnasında zabıtların üniformasız oldukları ve içinde buldukları sandalın hiçbir bayrak taşımadığı anlaşılmıştır.

Türkiye sefiri samimi teessürlerini izhar etmiş, bizzat Türk hükümeti de teessürlerini bildirmiştir. Geçen cumartesi, Türk sularında Queen Elisabeth, London, Devonshire harp gemileriyle bir Türk torpido muhribinin iştirak ettikleri dinî bir ayin yapılmıştır. Türk muhribi, hükümetinden aldığı emir üzerine denize bir çelen atmıştır.

Türk kabinesi, hadisenin kurbanı olan İngiliz zabıtının ailesine diyet olarak bir meblağ vermeği teklif etmiştir” (Akşam, 25 Temmuz 1934).

diyerek olayın son durumu hakkında meclisi bilgilendirmiştir.

Konuya ilişkin olarak Türk basınında genellikle sadece haber metni bağlamında yazılar çıkmış, yorum yapılması yoluna gidilmemiştir. Buna tek istisna “Son Posta” gazetesinde yayınlanan “Sözün Kıyası” köşesi olmuştur. Ölen İngiliz subayı için törenin yapıldığı ve böylece olayın kapandığı günlerde sayfalara yansıyan yazıda olayın uzunca bir özeti verilirken özellikle Türk dış siyasetinin “açık yürekli ve samimi” yaklaşımı övülürken bu dürüst yaklaşımın İngiltere’nin kafasında oluşabilecek soru işaretlerini sildiği ifade edilmiştir. Yazının sonunda aktarılan bir anekdot ise Türk halkının olaydan aklında kalan özeti açıklar mahiyettedir. Buna göre sahillerimizin her noktasında bir Türk nöbetçisi beklemektedir (Son Posta, 23 Temmuz 1934). Bu elim olay hem Türk dışişlerinin hanesine yazılan bir arti hem de sahillerimizin güvende olduğunu Türk kamuoyuna oldukça iyi aktaran bir örnek olmuştur.

Konuya ilişkin ikinci bir bakış açısı için İngiltere basınına bakmak da aydınlatıcı olacaktır. Londra’da yayınlanan “The Times” gazetesine baktığımızda konunun Türk basınında olduğu gibi bir kaza şeklinde ele alındığını görmekteyiz. Bununla birlikte elbette ki satır aralarında bilgileri tamamlayan yazılar da bulunmaktadır. Olayda ölen İngiliz subayının cerrah olduğu Türk basınında yer alır, The Times’in haberinde ise Robinson’un HMS Devonshire’deki dış cerrahı teğmen olduğunu görürüz, buna ilaveten olay öğleden sonra saat üç sularında vukua gelmiştir (The Times, 17 July 1934). Bununla beraber olay Türk resmi makamlarına dayandırılarak daha değişik bir mahiyette aktarılmaktadır. Buna göre; deniz banyosu kıyafetli iki kişi Türk kıyısına çıkmış, kıpırdamama emri verilmesine rağmen buna uymayarak kıyıyı terk etmeye çalışmışlardır. Bunun üzerine nöbetçiler ateş etmiş ve adamlardan biri ölürken diğeri de yaralanmıştır. Konu ile alakalı olarak Türk hükümeti hızlıca Londra’da diplomatik girişimlerde bulunmaya başlamış, olayın nöbetçilerin ikazının dinlenmemesinden kaynaklandığını açıklamıştır (The Times, 17 July 1934). Bir başka yazıda ise Türk hükümetinin bu kaza sonrasında Türk-İngiliz ilişkilerinin kötü bir yola girmesinden endişe ettikleri belirtilmektedir. Türk devlet erkanından Seyfi Paşa, Şinasi Bey, Fuat Bey, Mehmet Cevat Bey, Nuri Bey ve Yüzbaşı Hüsnü Bey’in konuyla alakalı olarak Ankara’dan İzmir’e geçtikleri belirtilmektedir. Haberin devamında da Atatürk’ün beklenmedik bir şekilde Anadolu içine geldiği aktarılmaktadır (The Times, 20 July 1934). Aslında bu haber Türk hükümetinin olayı ne kadar ciddiye aldığına da önemli bir kanıttır. Olaydan sonra Türkiye Cumhuriyeti, kazada hayatını kaybeden İngiliz Teğmen Robinson’un ailesine verilmek üzere iki bin sterlin ödemesini karara bağlamıştır (BCA, 30.18.1.2.47.54.17, 1.8.1934).

Dönemin Kuşadası Kaymakamı olan Dilaver Argun’un konu ile alakalı hatıraları olaydan yıllar sonra üç günlük bir tefrika halinde gazete sütunlarına taşınmıştır. Argun’un röportajına baktığımızda hadisenin ilk duyumundan itibaren ciddi bir belirsizlik hüküm sürdüğü ve net bilgilere ulaşmanın güçlüğü görülmektedir (Milliyet, 15 Temmuz 1970). Sonraki günlerde netleşen olay hakkında bölgede ciddi heyecan uyandığını da yine bu hatıralara bakarak söylemek mümkündür.

Sonuç

Türk-İngiliz ilişkileri yıllar içerisinde dönemin konjonktürü ile birlikte şekillenmiş ve iki devlet arasındaki ilişkilerde çoğu zaman ne tam bir dostluk ne de tam bir düşmanlık yaşanmıştır. Ancak bu ortadan ilerleyen siyaset, savaşlarda iki devleti karşı karşıya gelmekten uzak tutamamıştır. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanan dünya savaşı ve sonrasında yaşanan Türk Millî Mücadelesi iki devletin ilişkilerinde yeni bir sayfayı açmış, çetin mücadeleleri, diplomasi oyunlarını beraberinde getirmiştir. Savaş sonrası öncelikle anlaşma yapılması sonrasında da anlaşmadan kalan sorunların aşılması sürecini yaşayan iki taraf 1920’lerin sonunda bu kez küresel krizlerin ortasında rota belirlemeye başlamışlardır.

Bu noktada nispeten ılımlı giden ikili ilişkilere, Kanapıçe Koyu olayı parantezinde bakıldığında hadisenin genel durum içerisinde küçük ama önemli bir detay olduğu görülmektedir. İngiltere'nin Doğu Akdeniz'deki menfaatleri bilinen bir konuyken bu yıllarda Faşist İtalya'nın aynı bölge üzerindeki isteklerini daha yüksek sesle dillendirmeye başlaması ve Almanya'da 1933 yılında iktidara gelen Hitler'in ateşli nutukları, Avrupa siyasetini iyice gerginleştirmiştir. Avrupa'da safların yeniden belirlenmeye başladığı, blokların daha da belirginleştiği ve ilk büyük savaşta çözülemeyen meselelerin yeniden ortaya dökülmeye başladığı bu dönem oldukça hassas politikaların izlenmesini de beraberinde getirmiştir.

Böyle bir dönemde topraklarımızda meydana gelen ve bir İngiliz subayının hayatını kaybettiği olay, bir kaza da olsa sonuçları açısından istenmeyen bazı hadiseleri de beraberinde getirebilecek bir mahiyet arz eder. Türkiye ve İngiltere açısından ikili ilişkilerin devamlılığı açısından kriz yaratabilecek bir olay, iki tarafın da itidalli davranması ve iyi niyet göstermesi ile herhangi bir kötü hadiseye neden olmadan kapanmış, Türk-İngiliz ilişkileri oldukça tehlikeli bir dönemde yara almadan devam etmiştir.

KAYNAKÇA

Akşam

Apoyevmatini

Cumhuriyet

Dimokratya

Hakimiyeti Milliye

Milli Birlik

Milliyet

Son Posta

The Times

Türk Dili

Türk Sözü

Vakit

BCA-30.18.1.2.47.54.17 (Tarih, 1.8.1934)

Boyar, Ebru (2014). "Türk-İngiliz İlişkilerinde Prestij Faktörü (1923-1938). *Belleten*, C.LXXVII, S. 283, s.1157-1194.

Düstur, (1931). *Üçüncü Tertip, (Kanunları, Tefsirleri ve B. M. M. si Kararlarını, Nizamname ve Muahede ve Umumi hizmetlere ait Mukavelâti muhteviidir.* 11 Ağustos 1339-19 Teşrinievvel 1340), C.5, İstanbul.

Emekli, Gözde (2001). Gelişimi Yapısı ve Sorunlarıyla Kuşadası Nüfusu. *Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumumuz Tebliğler Kitabı*, Aydın, s.53-67.

Erçakıca, Mustafa (2020). *Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkı ve Devletlerin Tanınması İlişkisi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Örneği Çerçevesinde Bir İnceleme.* İstanbul: Oniki Levha Yayınları.

(1935). *Genel Nüfus Sayımı, 20 İlkteşrin 1935, İzmir Vilayeti.* İstanbul.

Gönlübol, Mehmet-Cem Sar (1997). *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919- 1938).* Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

İpek, Nedim (1995). Churchill Vak'ası (1836). *Belleten*, C.LIX, S.226, s. 661-713.

Karaca, Taha Niyazi (2020). Dostluktan Çatışmaya, Osmanlı Dönemi Türk-İngiliz İlişkileri. *Journal of Anglo-Turkish Relations (JATR)*, V.1, N.1,p. 11-32.

Karal, Enver Ziya (1988). *Osmanlı Tarihi - Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856).* Cilt V, Ankara: TTK.

Kırkpınar, Kenan (2004). *Ulusal Kurtuluş Savaşı Dönemi İngiltere ve Türkiye (1919- 1922).* Ankara.

Kütükoğlu, Mübahat (1985). 1838 Osmanlı İngiliz Ticaret Muahedesini. *Türk-İngiliz İlişkileri (1583-1984)*, Ankara.

Soysal, İsmail (1965). *Türkiye'nin Dış Münasebetleriyle İlgili Başlıca Siyasi Andlaşmaları.* Ankara.

Soysal, İsmail (2000). *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları.* I. Cilt (1920-1945), Ankara: TTK.